

САДУША Ф. РЕЦИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА СОЦИОЛОГИЈУ

БИОЛОШКА УСЛОВЉЕНОСТ РОДНЕ СОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ

САЖЕТАК. Ауторка поставља питање да ли су разлике у полној социјализацији девојчица и дечака полно условљене, односно на који начин су полно условљене. Штавише, пита се постоје ли разлике у том процесу које су последица особина природених мушком и женском бићу: постоје ли, осим друштвених, биолошке детрминанте које би дале различит производ полне социјализације за децу различитог пола? У потрази за одговорима испитује научне чињенице и елементе теорија који би могли да иду у корист овој тези, али и евентуалну друштвену условљеност тих чињеница. Полна социјализација јесте детерминисана полом детета, али не биолошким карактеристикама пола, већ полом као категоријом на којој се изграђује родни/полни идентитет – различитим одношењем друштвеног окружења према датим полним карактеристикама и различитим значењима која им се приписују.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: полна/родна социјализација, биологија, род, идентитет, социјализација.

¹ redzichfilfak@gmail.com

Рад је примљен 15. јануара 2016, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. августа 2016.

Покушаћемо да одговоримо на питање да ли је родна социјализација неким делом биолошки условљена². При томе се нећемо упуштати у разјашњавање суптилног разликовања полне и родне социјализације, већ ћемо усмерити пажњу на њихов ефекат: полни и родни идентитет. Такође, прихватићемо тезу да су пол и род повезане категорије (било да род сматрамо надоградњом пола, или их обе сматрамо културним продуктима). Разјаснићемо основне појмове, па ћемо начинити осврт на делове појединих теорија који нам могу дати одговор.

Човеков подмладак се рађа беспомоћан, с дугим периодом зависности од родитељске бригае и неге, тек са нагонима (али и потенцијама). Биолошки, човек није по рођењу предодређен за одређене облике понашања, култура се не преноси наследним механизмима, већ само мали део понашања, инстинктима одређен (Бенедикт, 1976, стр. 41–42). Да би могао да живи у људском друштву, мора томе животу и његовим правилима да се научи, јер му то није биолошки дато: мора да постане човеком, да би био уведен у живот заједнице. Младо индивидуално биће је неопходно култивисати, чиме се стварају својеврсне људске особине и успоставља активни однос између индивидуе и њеног окружења (Голубовић, 1999, стр. 39). Социјализација, или подруштвљавање се може окарактерисати као „процес којим се тек рођена биолошка јединка са људским потенцијама претвара у одраслу, аутономну социо-културну личност”. Тај процес је усмерен ка друштвеним циљевима, за шта друштво ангажује сплет институционалних носилаца тог процеса, са којима ствара услове и средства за остварење тих циљева (Милић, 2001, стр. 233). Сложен је и континуиран (трајан, доживотан), те подразумева социјалне интеграције појединца у различите контексте друштвене стварности, током кога он интернализује социокултурне садржаје из окружења (Социолошки речник, стр. 526). То је процес учења културе друштва у коме живимо (Хараламбос и Холборн, 2002, стр. 4), током којег дете постаје свесно себе, стиче знања, овладава вештинама потребним у култури у којој расте и „најзначајнији је канал за преношење културе кроз време и генерације” (Гиденс, 2003, стр. 30). Могу се разликовати две групе ефеката социјализације. С једне стране, социјализацијом појединац постаје део друштва, дива оспособљен за друштвени живот, а са друге, социјализација је процес у коме се изграђује његова личност са многим општим,

² Текст је настао у току теоријског истраживања за потребе докторске дисертације.

људима заједничким карактеристикама, али и специфичним – личним (Рот, 1973, стр. 66). За друштво, социјализација значи обезбеђивање трајности (опстанка) и преноса културе са генерацију на генерацију (Социолошки речник, 342). Дакле, са становишта друштва, оно социјализацијом добија функционалног члана, али са становишта појединца, она значи усвајање (интернализацију) културе и друштвених назора (који постају, и које он осећа као део своје личности) и његову деперсонализацију: потискивање индивидуалности и слободе у корист принуде и општости друштвених улога (Ериксон, 1976, стр. 81). Дакле, за појединца, социјализација је уједно процес прилагођавања култури и конформирања, као и изграђивања личних карактеристика у оквирима дозвољеног и пожељног у датом друштву.

Међутим, нас занимају аспекти социјализације који се тичу полности, односно родности (на страну разликовање пола и рода). Полна социјализација је саставни део процеса развитка целокупне личности. Људском бићу је неопходна структура која ће омогућити регулацију и интеграцију разних утицаја, а њену функцију (организација искустава) врши – самопоимање, односно self-concept, то јест јаство, себство, самство, појам о себи, концепт о себи (Опачић, 1995, стр. 13–14). Нама је нарочито битна једна од компоненти сопства: полни, односно родни идентитет као дубоко психичко поимање себе као мушкарца или жене, или међуполног.

Идентитет – то су карактеристична обележја особе или групе, која се односе на то како они поимају себе и шта им је важно. Као извори идентитета се наводе род, сексуална оријентација, етничитет, друштвени положај/класа, а као битан знак идентитета појединца или групе – име. У модерним друштвима, у којима су људи релативно слободни од ригидних, чврсто повезаних и хомогених заједница, када традиционални путокази слабе, имамо такоређи неограничен избор какви можемо да будемо, и род и сексуална оријентација постају све важнији елементи идентитета, које непрестано откривамо и стварамо (Гиденс, 2003, стр. 32–33). Родни идентитет се стиче спознајом о разликама међу половима, много раније него што дете уопште и постане свесно постојања тих разлика (Булох, 2004, стр. 83). Нека истраживања указују на то да се дете рађа са неутралном психо-сексуалношћу, те да је она потпуно одређена социјализацијом, а да је кључни период у развоју родног идентитета до двадесет и седмог месеца живота (Мони, Хампсон и Хампсон, према Булох и

Булох, 2004, стр. 84). Са друге стране, пишу Булох и Булох (2004, 85), постоје и докази да је род у великој мери одређен полом. И, као што поједини аутори и пол и род сматрају друштвеним конструктима, исто се може рећи и за родни идентитет, пошто би треће становиште гласило: нема родног идентитета по себи – постоји само представа о роду (Goffman, 1979, стр. 8).

И полни идентитет се изграђује посредством другог, јер се освешћује и потврђује у контакту са особама истог, или различитог пола (Јовановић, 2001, стр. 7–8). Социјална улога пола, која одређује начин живота људи у великој мери, опредмећена у различитим очекивањима у односу на понашање и личности жена и мушкараца (активности, обавезе, интересовања, карактеристике личности, ставови, вредности, емотивне и когнитивне реакције...) усваја се првенствено у породици, а касније и кроз припадност другим друштвеним групама. При томе, притисак на индивидуу врши читаво окружење – од породице, до јавности. Феминисткиње тај процес интериоризације родних карактеристика називају продукцијом рода: „gendering” (Мршевић и др., 1999, стр. 134). Процес развијања својстава одговарајућих за одређени пол у датој култури у психологији се назива полно типизирање (Смиљанић, 1985, стр. 10–11). При томе, агенси социјализације различито дејствују на девојчице и дечаке, пошто код њих треба развити различите друштвено пожељне особине и понашања, као и припремити их за, често веома контрастиране, родне улоге.

Наше питање гласи: да ли су разлике у полној социјализацији девојчица и дечака полно условљене, односно на који начин су полно условљене. Штавише, постоје ли разлике у том процесу које су последица особина природњених мушком и женском бићу: постоје ли, осим друштвених, биолошке детерминанте које би дале различит производ полне социјализације за децу различитог пола? Зато испитујемо научне чињенице и елементе теорија који би могли да иду у корист овој тези, али и евентуалну друштвену условљеност тих чињеница.

Анђелка Милић закључује да бројне студије потврђују како се дечаци (насупротив ономе што је Фројд мислио) лакше и држе идентификују са својим полним улогама, него девојчице, код којих је процес спорији, окарактерисан амбиваленцијом, а опредељивање за полну улогу се одвија превасходно под притиском средине (2001, 242). Зорица Кубурић се позива на истраживање које је показало да је за девојчице корелација између перципираног топлог односа са родитељима и постигнућа већа него код де-

чака (Starkey, 1980, према Кудбурић, 1996, стр. 25). Горан Опачић такође долази до закључака који потврђују да девојчице и дечаци на различите начине стварају слику о себи, сходно различитом перципирању социоекономског статуса породице и међуљудских односа у самој породици, као и да различит утицај на једне и друге при томе имају различити аспекти тих односа. Он уопштава следеће: да се полне разлике јављају веома рано и трају до краја живота, при чему су константне по смеру – девојке формирају самопоштовање на основу своје процењене социјалне адекватности, а дечаци кроз компетенцију, независност и директну полну експресију; жене налазе основу за самопоштовање у остварењу личних циљева, изгледу, породичним односима и бризи о сопственој егзистенцији, а мушкарци у положају у хијерархији моћи (Wilson i Wilson, 1976; Bledsoe, 1973, према Опачић, 1995, стр. 47); али и да ове разлике више зависе од схватања полних улога (Sears, 1970, према Опачић, 1995, стр. 47), као и полних стереотипа (Broverman и др., 1972, према Опачић, 1995, стр. 47), него од самог пола; те се жене које су одбациле полне стереотипе боље вреднују (Tolor, Kelly i Stebbins, 1976, према Опачић, 1995, стр. 47); и да су мушки атрибути уопштено боље вредновани од женских (Sherrif i McKee, 1957, према Опачић, стр. 1995, 48). Зато Опачић закључује да су полне разлике очигледан пример како социјално окружење утиче на концепт о себи (Опачић, 1995, стр. 48).

Ненси Чодоров (Nancy Chodorow) је кроз родну призму анализирала односе у породици које су претпоставили психоаналитичари. Она сматра да родно разликовање личности детета почиње још пре учвршћивања родне идентификације (Chodorow, 1974, р. 48), и да за разлику од девојчица, дечаци постају мужевни кроз негацију: тако што уче да не буду „женско”, а пре свега радикалним одбацивањем првобитне блискости са мајком (Џонсон, 1990, стр. 101; Гиденс, 2003, стр. 121). Разлике између жена и мушкараца нису урођене, већ призилазе из чињенице да су жене те које гаје и социјализују децу, бар у раном узрасту. Деца оба пола развијају „личну поистовећеност” са мајком, као првим чиниоцем социјализације и поистовећујућу се са њоме, њеним вредностима, ставовима, личношћу. Међутим, полна социјализација девојчице је континуирана, јер се она наставља уз мајчино присуство, без наглих или потпуних прекида, у смислу даље идентификације са њоме³, а дечаково учење полне улоге и идентитета се одвија уз дисконтинуитет, јер запослени отац није стално присутан и мање времена проводи са децом, него мајка. Он се сус-

реће са „позиционим поистовећивањем” (Chodorow, 1974, p. 49), поистовећивањем са очевом улогом као скупом апстрактних елемената, а не са личном идентификацијом, као девојчица. Оваква социјализација већ припрема дечака на тип искуства са којим ће се сусретати и касније током живота: апстракност, док је девојчица, поред стално присутног модела, још и укључена у конкретне радње по домаћинству (Chodorow, 1974, p. 51; Ортнер, 2003, стр. 167–168). Може се додати и да дечаци, са почецима вежди за социјалну продорност (које се временски поклапају са искључивом одговорношћу мајке за његов одгој), развијају и рационалан однос према стварности. Принцип реалности, који својом функцијом заступа отац, тада замењује дотада присутан у дечјем животу, принцип пријатности, везан за мајку (Хаузен, 1988, стр. 227). Девојчица, која чији се идентитет стапа са мајчиним, развија женске карактерне црте – остљивост и саосећање, које дечак потискује на рачун развијања аналитичности и тежње за успехом (Гиденс, 2003, стр. 121).

За разлику од аутора који сматрају да квалитет односа ћерке и мајке детерминише ћеркину каснију женственост, Мирјам Џонсон, позивајући се на бројна истраживања, доказује да је улога оца при полној социјализацији деце веома битна и квалитативно различита од улоге мајке, за децу оба пола, и то кроз специфично реаговање оца на полност деце. Наиме, одгојитељску улогу мајке усвајају деца оба пола, али хетеросексуалне аспекте женствености код девојчица и мушкости код дечака подстиче само улога оца. Пре свега, она дефинише фемининост (осећајност, остљивост и спремност да се одговори на потребе и реакције других) кроз два аспекта женствености: матерински (однос бриге према потомству) и хетеросексуални (однос „завођења” према супротном полу), а маскулиност пре свега као инструменталност. Како је мајка први „објекат” са којим деца оба пола долазе у контакт, прва која задовољава њихове потребе и са њима комуницира, она је личност од које су деца зависна (од њене бриге за њих) и са ко-

³ Поједини аспекти односа мајка–ћерка бивају интернализовани као основно елементи феминине его-стриктуре, без обзира на то шта сматрамо фемининим, пошто чињеница ране зависности од мајке код девојчица није проблематична као код дечака који развијају маскулини идентитет. Маскулини родни идентитет дечака мора да замени његови рану, примарну идентификацију са мајком, он пориче повезаност. Он потискује феминино и девалвира га. Његова идентификација са оцем се не одвија кроз емотивну повезаност, већ као покушај учења и интернализовања компонената улоге која није од почетка схватљива (Chodorow, 1974, pp. 44, 49, 51).

јом се у почетку деца оба пола идентификују. Стога, ако би иступала према деци играјући полну улогу, могла би да изазове регресију, код деце оба пола, то јест да угрози њихов психосоцијални развој. Фигура оца, са друге стране, није тиме оптерећена (није базична и општа као мајчина, која је примарни темељ социјализације), те он, понашајући се у већој мери различито према деци различитог пола, него што то чини мајка (карактеристично за средњу класу: нуклеарну, релативно изоловану породицу), поткрепљује женственост/мужевност код девојчица/дечака, истовремено подстичући независност (самосталност у односу на мајку) и самопоуздање код обоје. Улога оца према женском детету је у непосредној вези са контролом њене полности, и директна је реакција на њу, што није случај у односу мајке према сину. Отац подстиче и награђује хетеросексуалне аспекте ћеркине фемининости, женствености. Мајке, пак, директно поткрепљују ћеркину женственост и синовљеву инструменталност, а од идентификације ћерке са мајком (као и од тога колико мајка прихвата своју одгојитељску улогу) највише зависи развитак материнских аспеката њене женствености, док се у односу са оцем развијају њени хетеросексуални аспекти. Однос према другим мушкарцима, девојчица учи кроз односе са својим оцем, у којима стиче статус сексуалног објекта (Џонсон, 1990, стр. 99–122).

Са друге стране, однос мајке и женског детета можемо да анализирамо са становишта да припадност мајчином полу представља извор фрустрација за женско дете. Њих две се односе међусобно „посредством мушких вредности, као друштвене функције, а не као индивидуе”. Мајка је та која уводи ћерку у „простор послушности и одустајања од себе” (као субјекта), на њој је друштвени задатак да уведе ћерку (њено тело, првенствено) у норму коју ће она интериоризовати. Показујући ћерку да је она сама цењена као мајка, али никада као жена, поручује јој да не сме бити сексуално биће и тиме гуши ћеркину сексуалност (Тодоровић, 2013, стр. 206).

Такође, на пољу полне социјализације се појављује једна правилност. Оно што је у нашој патријархалној прошлости бивало правило, дешава се и сада: да активности, делатности, способности и обрасци понашања жене некако увек буду у вези, или директно произилазе из (претпостављено) њене функције материнства. Њена биолошка улога у репродукцији врсте на неки начин успева да постане детерминанта њеног друштвеног положаја и улога које он генерише. Анђелка Милић се позива на Нен-

си Чодоров која објашњава успех полне социјализације по питању усвајања материнске улоге од стране девојчица преношењем „мајчинског обрасца” са мајке на ћерку у процесу стварања несвесног полног идентитета (Chodorow: *The reproduction of mothering. Psychoanalises and the Sociology of Gender*, према Милић, 2001, стр. 151). Да се девојчице овоме науче, сматра се неопходним, пошто идентификација са улогом мајке и прихватање материнства нису ствар која се тиче само појединца, већ опстанка (репродукције) врсте. Ипак, модерна породица трпи многе промене, и док очеви споро улазе у улоге мајки (нега и васпитање деце), жене из њих све држе излазе и материнство као образац слаби, па се заједно са Анђелком Милић питамо шта ће донети нови трендови. Она је веома пластично описала коначан резултат полне социјализације:

„Мушкарци и жене одрастају као личности које на различите начине осећају границе себе и света, различито конструишу и осећају унутрашњи свет објеката и преокупирани су различитим релационим питањима” (Милић, 2001, стр. 151).

Овоме свакако доприносе разлике у гајењу мушке и женске деце и њиховом различитом вредновању. Различито вредновање мушке и женске деце код нас се може детектовати већ у народним пословицама и умотворинама, из којих се недвосмислено примећује придавање веће вредности мушкарцу (Брковић, 2000, стр. 221; Требјешанин, 1985, стр. 87–100). Ту је и осведочена супериорност мушке улоге у народним обичајима и обредима (чесницу ломи мушко дете, врача се само за добијање мушког детета, пушком се пуца када се роди мушко дете, млада у крилу држи наконче – дечака, да би рађала мушку децу. Уопште, код нас је одржано уверење да је лакше бити мушко. Жеља мушкараца за доминацијом (било да је мотивисана економским разлозима или да произилази из зависти мушкарца у односу на искључиву моћ жена, креацију живота и рађање детета) такође доприноси свему овоме, као и различита очекивања друштвеног окружења за понашање мушкарца и жене (Брковић, 2000, стр. 221). Различита „психолошка атмосфера” почиње још пре рођења детета, јер се очекује мушко, па се рођење женског дочекује често са разочарањем. Различите су мере дисциплиновања, упућивање деце на различите „женске” и „мушке” послове и активности, понашања, осећања, врлине, чак и тамо где васпитачи и родитељи тврде да се истоветно односе према деци оба пола – све је праћено разли-

читим очекивањима за девојчице и дечаке (Смиљанић, 1985, стр. 12–14). Симон де Бовоар је такође описала до детаља различито васпитање за децу различитог пола (Бовоар, 1982, стр. 14–88): девојчице остају мажене, а дечаки суочени са „суровом независношћу” само зато што су дечаки; много је важнији спољашњи изглед девојчице, него дечака, кога облаче прикладније за слободу покрета и игру, него њу; дечаку се ставља до знања да је супериоран, само зато што је дечак, па се од њега и очекује више него од девојчице, што код ње ствара осећај инфериорности; код дечака се подстиче спонтан, активан, чак агресиван став према свету који га окружује, а код девојчица пасивност и самоконтролу, иако и оне имају потребу за активношћу и независношћу; дечака охрабрују да буде агресиван и да се буни против онога што му не одговара (што значи, ако прихвата, да је то активно прихватање), а девојчицу – тек да подноси, као и да прихвата обавезе у кући... Ото Вајнингер пише:

„Јер се до сада полни међуоблици [...] васпитавају у смислу што екстремнијег приближавања конвенционалном идеалу мушкарца или жене. Врши се духовна ортопедија, која је у пуном смислу мучење. Не само што се тиме са света уклањају врло многе разноликости, већ се угушују многе клице које би могле да ухвате корена, а друге се извитоперују у неприродан положај [...] Наше је васпитање исувише дуго униформисало с једне стране све што се рађа са мушким, а с друге са женским полним органима” (Вајнингер, 1938, стр. 85).

Почев од начина облачења и играња, деца се разврставају у „дечаке” и „девојчице”, услед чега трпе и и једни и друге. Ипак, после пубертета, потискивана природа излази на површину у виду „мушкобањастих” жена и „женскастих” мушкараца.

Може се закључити да је процес полне и родне социјализације полно условљен, јер су различити васпитни поступци према девојчицама и дечацима, различити су приступи, и различити модели за идентификацију. Међу факторима који чине полне улоге за два пола тако различитима, могу се издвојити: разлике у социјализацији мушке и женске деце, конформирање дечака и девојчица у складу са социјалним притиском, дејство очекивања у понашању мушкараца и жена и вредносни систем и ставови, који често доводе до пристрасности истраживача, што утиче на њихово тумачење резултата истраживања полних улога (Брковић, 2000, стр. 221).

Може се стећи утисак да полна природа донекле има утицаја на прераду социјализаторских поступака од стране социјализан-

та, те да девојчице и дечаци у одређеној мери различито реагују у току овог процеса. Ипак, теорије које на то упућују не могу да буду поткрепљене експериментом, који би био једина адекватна метода за потврђивање претпоставке. Дете упија представе о полности од самог рођења (па и раније), а те представе су различите и свакако утичу на то како ће оно примити и прерадити информације које добија у току социјализације. Не постоје научни докази о томе да полност детета биолошки детерминише начин усвајања елемената полне и родне социјализације, иако је она сама прилично ригидно полно одређена и оштро разликује полне улоге и идентитет жена и мушкараца, подржавајући патријархални родни режим.

Антрополошкиња Маргарет Мид у делу *Спол и темперамент* у три примитивна друштва (1968) доказује да ни темперамент – „женски” и „мушки” – није биолошки условљен, већ културом обликован. Посматрајући социјализацију и темперамент (односно дефиниције женског и мушког темперамента) у три тазличите заједнице, она је установила да једна од њих репродукује различитост жена и мушкараца и сличну западњачкој, док културе друге две обликују мушкарце и жене на исти начин. У првој заједници су и мушкарци и жене благи, брижни и одгајају децу са много пажње и љубави. Култура друге заједнице обликује подједнако агресивне и непријатељски настројене жене и мушкарце, којима сопствена деца постају непожељна конкуренција. У ова два племена доминантни карактери су различити, али оба пола су обликована према истом обрасцу темперамента, „поседују исту друштвену личност” (Мид, 1968, стр. 247, 274). И жене и мушкарци Арапеша су, генерално, благи, осетљиви за потребе ближњих, брижни, мирољубиви, нагињу пасивности (недостатак иницијативе), не сматрају секс битним покретачем. То је личност за коју Мид пише да би је припадници њене културе назвали „мајчинском, са очинским аспектима”. И мушкарци и жене Мундгумора су генерално агресивни, безобзирни, компетитивно настројени индивидуалци жељни власти, сурови и похлепни, позитивне сексуалности, који изражавају бес и љутњу на мноштво начина, понашањем и говором. Таква личност је типична за „силовитог, недисциплинованог мушкарца” наше културе. Ова два племена немају специфичан став према једном полу, већ њихове културе изграђују јединствени људски тип, без обзира на пол, класу, старост (Мид, 1968, стр. 284, 293). Мид сматра да је пол једна од најзначајнијих друштвених категорија и да су све дру-

штвене дихотомије полова усмерене на то да дете прихвати идентификацију с родитељем истог пола. Мушкарац или жена који се нису поистоветили са друштвеном дефиницијом свога пола стога трпе одређену друштвену изопштеност, пошто: „... није довољно само осјећати се припадником датог друштва у датом раздобљу, него припадником једног спола, а не другога...” (Мид, 1968, стр. 304–309).

Закључујемо да је полна/родна социјализација детерминисана полом детета, али не биолошким карактеристикама пола, већ полом као категоријом на којој се изграђује родни/полни идентитет – различитим одношењем друштвеног окружења (што значи и агенаса социјализације) према датим полним карактеристикама и различитим значењима која им се приписују.

-
- ЛИТЕРАТУРА Benedikt, R. (1976). *Obrasci kulture*. Beograd: Prosveta.
- Bovoar, S. de (1982). *Drugi pol II: životno iskustvo*. Beograd: BIGZ.
- Brković, A. D. (2000). *Razvojna psihologija*. Užice: Učiteljski fakultet u Užicu.
- Buloh, V. L. i Buloh, B. (2004). *Seksualni stavovi*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Вајнингер, О. (1938). *Пол и карактер*. Београд: Геца Кон (превод Ирма Шосбергер).
- Gidens, E. (2003) *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Goffman, E. (1979). *Gender Advertisements*. New York: Harper & Row Publishers.
- Golubović, Z. (1999). *Ja i drugi: antropološka istraživanja individualnog i kolektivnog identiteta*. Beograd: Republika.
- Erikson, E. H. (1976) *Omladina, kriza, identifikacija*. Titograd: NIP „Pobjeda”.
- Јовановић, Б. (2001) Тајанствено јединство мушкарца и жене. У: Мушкарац и жена. (приредио: Јовановић Бојан) Београд: Гутенбергова галаксија (стр. 5–19).
- Kuburić, Z. (1996). *Religija, porodica i mladi*. Beograd: Teološki institut za obrazovanje, informacije i statistiku.
- Mid, M. (1968). *Spol i temperament u tri primitivna društva*. Zagreb. Naprijed.
- Milić, A. (2001). *Sociologija porodice: kritika i izazovi*. Beograd: Čigoja.
- Орачић, Г. (1995). *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Rečnik osnovnih feminističkih pojmova (1999). Beograd: „Žarko Albulj”.

Рот, Н. (1973). *Психологија личности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Smiljanić, V. (1985). „Razvoj polnog identiteta”. *Psihologija*, god. XVIII, br. 3–4, 3–19.

Sociološki rečnik (2007). Београд: Zavod za udžbenike.

Тодоровић, М. (2013). „Комплекс мушкости – од реалне дискриминације до несвесне реализације”. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, бр. 43(2), 197–212.

Trebešanin, Ž. (1985). „Predstava žene u srpskim narodnim poslovicama”. *Psihologija*, God. XVIII, Br. 3–4, 87–103.

Hauzen, K. (1988). „Polarizacija „polnih karaktera”. U: Anđelka Milić (prir.), *Radjanje moderne porodice: sociološka hrestomatija* (str. 212–233). Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Chodorow, N. (1974). Family Structure and Feminine Personality. In: Michelle Zimbalist Rosaldo, Louise Lamphere (eds), *Women, Culture and Society* (pp. 43–66). Stanford: Stanford University Press.

Džonson, M. M. (1990). Očevi, majke i usvajanje uloge vezane za pol. U: Ivan Ivić i Nenad Havelka (prir.), *Proces socijalizacije kod dece: izabrani radovi* (str. 99–123). Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva .

SADUŠA F. REDŽIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

BIOLOGICAL DETERMINATION OF GENDER SOCIALIZATION

The author raises the question whether the differences in gender socialization of girls and boys are conditioned by sexual facts, and in what way. Moreover, she asks whether there are differences in the process that are the result of inherent characteristics of male and female beings: whether, in addition to social, there are biological determinants that would give a different product of gender socialization of girls and boys? Looking for answers she examines the scientific facts and elements of theories that could go in favor of this thesis, as well as possible social conditionality of these facts. Gender socialization is determined by child's sex, but not by biological characteristics, but by gender as a category which builds a sex and gender identity: there is a variety of social settings according to the given sex characteristics of a boy or a girl and different meanings that society ascribes to them.

KEY WORDS: gender socialization, biology, gender identity.